

K aktuálním problémům začínajících učitelů

výzkum Zdeňka Kalouse a Františka Nováka

analyzovala

Vlasta Bartoníková

Masarykova univerzita v Brně

2004

Tématem výzkumu je zhodnocení stavu přípravy začínajících učitelů s využitím srovnání dvou výzkumných setření v odstupu deseti let. Bylo sledováno uplatnění funkce uvádějícího učitele, difference mezi představami o budoucí profesi a realitou, problematika přípravy na výuku, srovnání kvality pregraduální přípravy s potřebami praxe a názory na potřebnost vybraných pedagogických vědomostí a dovedností pro samostatnou učitelskou praxi a pro rozvoj učitelské osobnosti. E zpracovaných dotazníků vyplynula řada výrazných konfrontací, které by měly být reflektovány v pregraduální přípravě i dalším vzdělávání učitelů.

Na přelomu let 1994 a 1995 byl distribuován anonymní dotazník určený začínajícím učitelům, tj. učitelům s převážně jednoroční až tříletou praxí na škole. Rozesláno bylo 400 dotazníků. K vyhlášenému datu pro odevzdání se vrátilo 187 (tj. 46,75%) dotazníků použitelných pro zpracování. V souboru bylo 21,5% mužů a 78,5% žen. Dotazník byl rozdělen do tří částí. Kvantifikace odpovědí (první a zčásti i druhé třídění) byla provedena s použitím počítače. Autoři z výsledků těchto dat vybrali pouze některé nejvýznamnější údaje významné pro toto sdělení.

Postupují podle tří skupin otázek a v zájmu zpřehlednění užívají převážně jen procentovou frekvenci (vzhledem k tomu, že některé položky zůstaly bez odpovědi, nebo dovolovaly odpovědi několik, celkový součet nemusí tedy vždy činit 100%).

V první části dotazníku se autoři zajímali o druh absolvované školy, aprobaci, školu, na níž začínající učitel působí, a to, zda působí současně jako třídní učitel a měl či má svého uvádějícího učitele, v jakém rozsahu mohl využít hospitací uvádějícího učitele nebo jiného zkušeného učitele ve své výuce a vlastních hospitací u druhých. Dále jak odpovídaly první dojmy ze školy představám o učitelském povolání, kolik času potřebuje v průměru denně k přípravě na vyučování a co mu při přípravě na výuku nejvíce pomáhá. V některých částech dotazníku mohli respondenti označit některou z předložených eventualit, nebo volit odpověď jinou (např. u otázky co jim nejvíce pomáhá při přípravě na výuku). Většina respondentů označila několik eventualit současně.

Ve druhé skupině otázek autoři vyzvali respondenty k reflexi srovnání jejich odborných znalostí a učitelských praxí, ke zhodnocení kvality přípravy v jednotlivých složkách (pedagogické, psychologické, odborně předmětové a v didaktikách předmětů) a k doporučení na zlepšení v jednotlivých oblastech.

V rámci tohoto druhého šetření autoři předpokládali, že kvalita přípravy je na různých vysokých školách připravující učitele různá, proto realizovali druhé třídění, ve kterém respondenty rozdělili do čtyř skupin podle dotazovanými nejčastěji absolvovaných fakult a zjišťovali rozdíly v hodnocení kvality přípravy v jednotlivých částech.

Ve třetí skupině otázek autoři nechali respondenty posoudit potřebnost vybraných pedagogických vědomostí a dovedností pro samotnou učitelskou praxi na jedné straně a pro rozvoj učitelské osobnosti na straně druhé. Jedná se o 44 poznatků a činností nejrůznější povahy z oblasti profesionality učitele jako např. umět pracovat s materiálními didaktickými prostředky, umět vést pedagogickou dokumentaci, umět správně formulovat výukové cíle, chápat význam spolupráce rodiny a školy v současných podmínkách a umět tuto spolupráci realizovat apod.

Autoři v této části předpokládali, že dojde k rozlišení vědomostí a dovedností nezbytných pro samostatnou učitelskou praxi od těch, které mají význam především pro další utváření učitelské osobnosti, ale už při prvotním srovnání vyplněných dotazníků o potvrzení této hypotézy zapochybovali. Statistické zpracování cestou arytmičeského součtu označovaných hodnot u jednotlivých položek a následné zařazení do posloupnosti podle rozdílu u při použití Spearmanova koeficientu se jejich hypotéza nepotvrdila.

Dotazník byl uzavřen žádostí na respondenty o to, aby zapsali něco o svých prvních dojmech ze školy, na které působí a žádost o doporučení, v čem by se práce výzkumníků měla zlepšit ve vztahu k přípravě učitelů na učitelských fakultách.

Na základě závěrečné analýzy realizovaného výzkumu autoři zkonstatovali, že především ze strany vedení školy je ve vztahu k začínajícím učitelům opomíjena funkce uvádějících učitelů. Dlouhodobě je u převážné části začínajících učitelů podceňována příprava na výuku (chybí v tomto směru základy pracovních dovedností z pregraduální přípravy, rady uvádějícího učitele i dostatečná kontrola ze strany vedení školy). Pro oblast pregraduální přípravy v předmětech obecná didaktika a didaktiky předmětů je žádoucí zaměřit přípravu výrazně do oblasti výukových technologií. Vypracovat modely transformace obecné didaktiky do předmětových didaktik (a obráceně) a celkové modely perspektivního systému obecné didaktiky v učitelském studiu. V předmětu obecná pedagogika a především v předmětech

historie pedagogiky a srovnávací pedagogika záměrně a postupně přispívat u studentů k vytváření takových vědomostí a dovedností, aby u studentů postupně docházelo k pochopení kontinuity vývoje učitelské profese a nárůstu odborných, pedagogických a psychologických kvalit budoucích učitelů se schopností osobní potřeby celoživotního učení.

Vzhledem k tomu, že autoři již podobný výzkum vedli v roce 1985, měli již hrubý nástin hypotéz a jistý základ informací, ze kterých mohli vyjít a které jim umožnily srovnání.

Autoři se ve své práci opírají o výzkum Miroslava Chrásky: Jak hodnotí učitelé z praxe vědomosti a dovednosti z pedagogiky (Studia Paedagogica 3, 1994). V tomto výzkumu Chráska použil metodu W. Stephensonem označovanou jako Q-metodologii. U této metody se většinou pracuje s poměrně malým, pečlivě vybraným vzorkem osob. Těmto osobám se předkládá soubor určitých objektů s tím, že je mají roztřídit podle jistého kritéria. V tomto případě byly posuzovanými objekty jednotlivé vědomosti a dovednosti z pedagogiky a kritériem pro třídění důležitost pro učitelskou práci. V této metodě se pracuje s kartami tzv. Q-typy na kterých byly uvedeny jednotlivé vědomosti nebo dovednosti z oblasti pedagogiky. Poté byli respondenti požádáni aby soubor Q-typů roztřídili podle toho, jak dalece jsou, podle jejich názoru, důležité pro učitelskou práci. V závěru šetření autor popisuje, jak s touto metodou pracovat.

Dalším pramenem pro Kalhousovo výzkumné šetření byla kniha Oldřicha Šimoníka Začínající učitel (1995), která se zabývá některými pedagogickými problémy začínajících učitelů. V této publikaci Šimoník také pracuje převážně s dotazníky. Tato publikace zřejmě Kalhousovi sloužila jako opěrný bod při výběru okruhů otázek a témat, jelikož v této knize je uvedeno množství podobných otázek a Šimoník se zde zabývá velice podobnými tématy jako Kalhous ve svém výzkumu.

Kniha Karla Tmeje Uvádění začínajících učitelů ZŠ a SŠ do praxe, pak Kalhous zmiňuje první kapitolu Z. Jasenské Cíle a úkoly uvádění začínajících učitelů ZŠ a SŠ do praxe. Tentokrát se jedná o článek založený na teoretických základech, který patrně sloužil k určování určitých hypotéz a potvrzování či vyvracení domněnek zde uvedených.

Tento výzkum založený na dotazníkovém šetření a jak již sami autoři dokázali, je možné jej zopakovat (v tomto případě Kalhous provedl podobné šetření po 10ti letech). Data byla vyhodnocena prostou procentovou částí.

Jelikož se jedná o výzkum prováděný na přelomu let 1994 a 1995, a tedy již poměrně starý, také literatura a zdroje, z nichž autoři čerpali jsou již značně zastaralé (nejnovějším uvedeným zdrojem je Šimoníkova práce *Začínající učitel*, 1994) a pro dnešní potřeby již částečně nepoužitelné. Proto by bylo vhodné při případném opakování výzkumu vycházet z novější literatury a použít čerstvější zdroje.

Literatura:

KALHOUS, Zdeněk, HORÁK, František. K aktuálním problémům začínajících učitelů. *Pedagogika*, 1996, č. 4. s. 245 – 254

CHRÁSKA, Miroslav. Jak hodnotí učitelé z praxe vědomosti a dovednosti z pedagogiky. In: *AUPO, Studia paedagogica 3*, Olomouc: UP, 1994, s. 69 – 74

JASENSKÁ, Z. Cíle a úkoly uvádění začínajících učitelů základních a středních škol do praxe. In: *Uvádění začínajících učitelů ZŠ a SŠ do praxe*. Praha: SPN, 1980, s. 7 – 19

MAREŠ, J. Učitelé a jejich problémy. *Pedagogika*, 1991, č. 3, s. 257 – 268

ŠIMONÍK, O. *Začínající učitel*. Brno: MU, 1994, 94 s.